

Legenda viței de vie

Ștefan Enache

Legenda viței de vie este una dintre cele mai fascinante creații ale folclorului românesc, alături de basmul „Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte”. Legenda a fost culeasă de Sandu Popa din comuna Nicorești situată într-o importantă zonă viticolă a Moldovei și publicată de Vasile Lovinescu. Ceea ce este interesant în studiul lui Vasile Lovinescu este concepția și perspectiva asupra folclorului, din care analizează Legenda viței de vie. În această concepție elaborată de René Guénon textul folcloric nu este perceput ca o creație spontană a masei poporului, ci ca o învățătură ezoterică a unui grup de inițiați despre ființe supraumane care, în momentul stingerii, a pierderii credibilității sensului, reprezentanții ei pot s-o încredințeze memoriei colective. Importanța creației populare constă, după R. Guénon, tocmai în conservarea acestei învățături care și-a păstrat până azi multe din sensurile ei ascunse.

Valoarea acestei legende, ca și a basmului „Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte”, derivă din infomațiile pe care le conservă cu privire la sensul existenței omului în lume, specific unei religii atipice în Europa, așa cum a fost religia lui Zalmoxis în Dacia, religie despre care istoria nu a păstrat documente scrise, fiind disipată într-o mulțime de fragmente ale folclorului românesc, precum „Legenda viței de vie”, „Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte” sau „Povestea găinușii de aur” etc.

Esența studiului lui V. Lovinescu constă în punerea în relație a eroilor legendei cu religia lui Zalmoxis, mitul primordial al potopului și tradițiile populare românești.

Pustnicul de la Mănăstirea Albă deținea secretul bolii lui Dumitru. Merită reținută metoda de analiză pe text a autorului, metodă în care diverse fragmente ale legendei sunt relaționate cu scenariul idealului de nemurire promovat de Zalmoxis în religia geto-dacilor consemnat în scrierile anticilor. Am reținut modelul de analiză al autorului pentru că el poate fi continuat.

Rezumată, legenda descrie viața tânărului Dumitru care era bolnav de mahnire: „Nu-i plăcea nici să muncească, nici să petreacă, nici să meargă pe la nunți și cumetrii, nici să stea de vorbă cu oamenii, ... Ba se gândea și la moarte”.

Vasile Lovinescu explică mahnirea ca o necesitate sau condiție esențială a unei realizări spirituale. Această mahnire are însă rădăcini mai profunde și poate fi pusă în relație cu concepția geto-dacilor cu privire la existența pământească care era considerată un chin. Plângeau când se nășteau și râdeau când mureau.

Dumitru a auzit într-o zi că, undeva în Munții Țării de Sus, este o mănăstire unde trăiește un pustnic care știe toate buruienile, toate leacurile și cunoaște sufletul omului.

Comentariile autorului la acest fragment sunt generale. Pustnicul amintește de acea categorie de slujitori ai sacrului, ale căror locuințe au fost descoperite în Munții Orăștiei, în care s-au descoperit numeroase fragmente ceramice în care se păstrau lichide.

Pustnicul reproduce modelul lui Zalmoxis, tratează și corpul și sufletul, după cum scria cu admirație filosoful grec Platon.

Ajuns la mănăstire, Dumitru află că pustnicul trăiește pe vârful muntelui într-o peșteră. Coboară la nouă ani, binecuvântează și pleacă. Va trebui să mai aștepte trei ani până când va coborî sfântul la mănăstire. La timpul convenit, bolnavul de mahnire află de la pustnic că numai Dumnezeu îl poate ajuta. Aici, la mănăstire, a fost un izvor care se numea „Izvorul Tămăduirii” și un ulcior numit „Ulciorul Bucuriei”. Izvorul era păzit de un urs. La acest izvor nu avea acces orice muritor. Ulciorul era umplut cu apă de pustnic din care beau oamenii ca să se tămăduiască. Dar atât izvorul, cât și ulciorul, au fost ridicate la cer de Dumnezeu din cauza păcatelor oamenilor. Singura cale de a scăpa de boală, care îi rămânea lui Dumitru, era să urce la cer, ceea ce va și face. Dar mai întâi va trebui, după sfatul pustnicului, să găsească „Arborele Vieții”.

De trei ori în trei etape câte nouă ani, în total 27 ani, a umblat Dumitru prin lume, sate, orașe, drumuri bătute de călători pentru a afla „Arborele Vieții”. Întors acasă, la bordeiul lui, s-a izbit de „Pomul Lumii”. Nu se vedea, dar îl simțea. S-a apucat de o creangă, a sărit în sus și dintr-o dată i s-au deschis ochii. Arborele avea rădăcinile în cer și vârful pe pământ.

Dumitru începe să urce pe „Arborele Vieții”. Pustnicul îi spusese să numere crengile pe care le urcă, câte unsprezece. Acesta este numărul de recunoaștere, în vechile tradiții inițiatice. După unsprezece crengi verzi au urmat frunzele de aramă stălucitoare, apoi de argint și aur. Ultimele crengi erau cu nestemate, iar în mijlocul lor era „Ulciorul Bucuriei” din care se răspândeau raze. Acesta era soarele. Tot aici curgea și „Izvorul Bucuriei”. Dumitru devenise cât un vârf de ac. N-a avut curajul să treacă mai departe de crengile cu nestemate și a început să coboare. Dacă ar fi avut curajul să meargă mai departe, Dumitru ar fi adus pe

pământ Ulciorul Bucuriei și Izvorul Vieții ca să fie dat oamenilor. Altcineva va face lucrul acesta. Dumitru va aduce pe pământ leacul contra mahnirii.

Coborârea s-a făcut destul de repede. Corpul a devenit din ce în ce mai greu. I-a venit foame. A mâncat din traista cu care urcase, dar nu avea apă. Pe crengile Pomului miraculos a văzut niște curpeni pe care atârnavă niște fructe nemaivăzute, făcute din boabe străvezii și dulci. A mâncat și și-a potolit setea. La coborâre, la vârful pomului pe pământ era o întindere de apă. A adormit. Apa va dispărea a doua zi.

Ca și în basmul „Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte”, Dumitru a constatat că satul lui nu mai era, iar oamenii vorbeau o altă limbă cu totul necunoscută. S-a așezat într-un sat și și-a făcut un bordei. A îngropat în pământ curpenul pe care îl adusese din Pomul Lumii. Oamenii din sat au plantat și ei curpeni de vie. Din struguri au făcut vin. Au băut și au văzut că se simt mai bine și uită de amărăciune și de necazuri. Le turna în suflet bucurie și dragoste de viață. Măhnirea, oricât de grea ar fi fost, se tămăduia .

Dumitru a învățat limba sătenilor. Din vorba lor a aflat că țara în care trăiau se numea Moldova, care era și țara lui, înainte de rătăcirile lui în lume.

Călătorind într-o vară către Miazănoapte, Dumitru a aflat că Mănăstirea Alba dispăruse ca urmare a unui potop, doar munții mai rămăseseră. Peste tot oamenii vorbeau o limbă nouă.

După moarte, oamenii l-au socotit sfânt și l-au trecut în calendar la 26 octombrie, când se sărbătorește ziua lui, iar în toate butoaiele fierbe vinul.

La finalul legendei, Vasile Lovinescu face următoarele observații:

- În tradiția populară românească, Sf. Dumitru este Izvorătorul de mir, iar vinul și mirul sunt soare lichid;

- Bătrânii alchimiști numeau elixirul de viață lungă „un ulei superesențial”;

- Via și vinul sunt în relație cu jocul, cu toate sărbătorile despre ani în care se aprind focuri, la Sf. Dumitru (Focul lui Sâmedru), la Lăsatul secului de brânză, primăvara, la Păresimi, Mucenici, Sf. Toader, Blagoveștenie, Joia Mare, Sâmbăta Paștelui, Sf. Gheorghe, 1 mai, 24 iunie, 23 și 24 decembrie, Sf. Vasile.

- Ovidiu Bîrlea notează în „Dicționarul folcloric”, Sf. Dumitru este fiul Sf. Duminici, iar Sf. Duminică este una dintre cele trei zâne. În credințele populare focul este fața lui Dumnezeu, focul ține cerul. Din răspunsurile la chestionarul lui Hașdeu, aflăm că: îi zice vie pentru că în toți ani îi taie capul și tot vie este. Când se toarnă în poloboc cea dântâi cofă

trebuie să chiuie. Chiuitul îl găsim la toate sărbătorile și petrecerile. Este strigătul de bucurie al întoarcerii la viață.

Informațiile oferite de „Legenda viței de vie”, ca și multe alte legende și obiceiuri din folclorul românesc, reprezintă elementele unei arhitecturi spirituale pe care o identificăm în sistemul religios din Dacia preromană și postcreștină. Pentru ca aceste creații, cu informațiile pe care le conțin, să capete sens și statut de document spiritual care să reflecte o concepție despre lume într-o anumită epocă este nevoie de un model de analiză care să integreze totalitatea documentelor și informațiilor, ținându-se seama de structura lor categorială, de natura genurilor creației culturii tradiționale.

Analiza din perspectiva acestui model a creațiilor de tip tradițional din Europa, ar permite identificarea elementelor comune și diferențelor, a continuității și discontinuității unor elemente specifice antichității în sistemul religios creștin.

Una din temele fundamentale ale creației culturale tradiționale universale este sensul existenței omului în lume, alături de tema producerii și reproducerii surselor existenței și a manierei de acces la aceasta. Legenda viței de vie este exemplară din acest punct de vedere ca și basmul „Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte”. Aceste creații sunt emblematice pentru concepția lui Zalmoxis și a geto-dacilor cu privire la sensul vieții de pe pământ și pentru maniera în care finalul textelor au fost adaptate noii perspective creștine asupra lumii. Ele reprezintă două dintre cele trei niveluri sau categorii sociale (a sacerdoților și a războinicilor) ale unei structuri sociale și religioase care au același ideal, dar care urmează alt scenariu, potrivit funcției din societatea tripartită de tip indoeuropean analizată și descrisă de G. Dumézil în studiile sale. În această concepție structura socială și ideologică era organizată pe trei niveluri: preoți sau sacerdoți, războinici și producători (agricultori și păstori).

Viața de pe pământ, atât pentru Dumitru, cât și pentru eroul din „Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte”, nu este un ideal. Acumularea de bogății pe pământ nu constituia un scop în viață, așa cum îl întâlnim în mitologia greacă, în mitul „Lânei de aur”. Aceste idealuri diferite de existență a celor două popoare au orientat diferit creația culturală și civilizația de-a lungul istoriei. Grecii au colonizat o parte a Europei și Asiei, întemeiat colonii și au creat o civilizație de tip urban în Europa, care se continuă și azi. Au purtat războaie pentru strângerea de bogății, venind chiar și în Dacia. Este cunoscut episodul confruntării dintre Dromihete și Lisimah, ca și scena ospățului, relatate de scriitorii antici. Spre deosebire de creatorii mitului „Lânei de aur”, geto-dacii n-au creat o civilizație urbană

așa cum au făcut-o grecii. Satul a fost tipul de așezare principal, iar cetățile descoperite de arheologi aveau funcție militară preponderentă.

Revenind la eroii noștri, am constatat din texte că Dumitru este bolnav de mahnire, iar scenariul vindecării implică și urcarea în cer. De asemenea viteazul din „Tinerețe fără de bătrânețe și viață fără de moarte”, nu s-a născut decât atunci când i s-a promis tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte, deși i se oferiseră împărății, bogății și o prințesă frumoasă.

Eroul nostru este un viteaz, ajunge în acel spațiu în care viața este fără de moarte, se căsătorește cu una dintre cele trei zâne, dar încălcarea interdicției de a vâna în Valea Plângerii i-a trezit dorul de părinți și se întoarce pe pământ, adică devine muritor. Valea Plângerii era considerată în doctrina Orfo-Pitagorecă, viața de pe pământ. Iepurele, în tradiția populară românească, este simbolul prolificității, al bogăției. Iepurele este prezent ca simbol și în arta geto-dacilor, în inventarul simbolic de pe coifurile prinților războinici. Dumitru din „Legenda viței de vie”, poate fi considerat un slujitor al sacrului, un sfânt de tip precreștin. El n-a avut curajul să pășească dincolo de crengile cu diamante, ca și eroul din „Tinerețe fără de bătrânețe și viață fără de moarte”, care n-a putut să-și stăpânească dorința de a vâna în Valea Plângerii, ceea ce echivala cu un alt ideal, identic cu cel din Mitul lânei de aur.

Ambii ratează accesul la nemurire.

Pustnicul se profilează ca singurul muritor care a reușit saltul în nemurire. El coboară la nouă ani printre oameni pentru a le oferi apă din Izvorul Tămăduirii cu Ulciorul Bucuriei. Pustnicul urmează scenariul nemuririi elaborat de Zalmoxis. Acesta, după cum spun anticii, a fost om, a călătorit în Egipt urmând un scenariu inițiat de Orfeu și continuat de Deceneu, Oroles și alți prinți geto-daci, a devenit mare preot, rege și zeu. A fost un zeu terapeut care prin statutul său divin poseda anumite atribute comune cu viitorul Nou Născut, care va salva oamenii de la moarte.

Există o contradicție în finalul acestor legende și anume, ratarea accesului la nemurire. Pustnicul a urmat același scenariu și a reușit. Dumitru a eșuat. Nimic nu motivează reținerea lui în continuarea ascensiunii, dincolo de crengile cu diamante ca și încălcarea interdicției de a vâna în Valea Plângerii de către Făt-Frumos.

Eșecul accesului la nemurire a celor doi eroi poate fi considerat ca un argument al eșecului religiei lui Zalmoxis, motivând adoptarea religiei creștine care propunea oamenilor o altă înțelegere a vieții de pe pământ și o altă cale de urmat.

Nici un document și nici o informație nu consemnează creștinarea daco-romanilor. Această convertire la creștinism s-a făcut, credem, de acea categorie de sacerdoți, de tipul

pustnicului din Legenda viței de vie, care cutreierau lumea, după modelul lui Orfeu și Zalmoxis, prilej cu care au cunoscut doctrina și filozofia creștină și care întorși la bordeiul de unde plecaseră, coborând din Pomul Vieții pe pământ, au adus leacul contra mâhnirii și motivația viețuirii pe pământ.

Este interesantă reproducerea dialogului dintre Pustnic și Dumitru, din finalul legendei:

- Dacă ai fi avut îndrăzneala să mergi până la capăt tu ai fi fost omul care ar fi adus pe pământ Ulciorul Bucuriei și Izvorul Vieții ca să fie date oamenilor. Altcineva va face lucrul acesta. Dar nici n-ai să te întorci cu mâna goală. Tu vei duce pe pământ leacul contra mâhnirii.

- Dar unde-i Prea Sfinte?

- Nu-i treaba ta. Coboară.

Acel altcineva care va rupe contractul cu Nefărtatul și va salva oamenii de la moarte va fi un Nou Născut din mirosul unei flori de crin, Isus Hristos.

Bibliografie

1. Vasile Lovinescu, *Interpretarea ezoterică a unor basme și balade populare românești*, Editura Cartea Românească, București, 1993.